

תורת הקורא

הוראות מפורטות לבעלי קריאה

הלכות ומנהגים, דיוקים ודקדוקים, הערות ובירורים, חילופי נוסחאות, הקשורים בקריאת פרשת השבוע

גליון מס' 222

הפטרות נצבים

ה"א תשפ"ד

גליון זה יו"ל ע"י מכון 'שעמי תורה'

תודה לכל העוזרים והמסייעים שגליון זה יראה אור

© כל הזכויות שמורות, ניתן לצלם ולהדפיס כמות שהוא ללא שינוי

הערות, הארות, ביקורת, שאלות, רעיונות, וכן תרומות להשתתפות בהוצאות הגליונות, יתקבלו בברכה במכון כמו"כ אפשר לשלוח בקשה לקבלת הגליונות במייל tameytora@gmail.com

הלכה ומנהג

לפרשת נצבים מפטירים:

למנהג האשכנזים והספרדים: מ'שש' אָשִׁישׁ (ישעיה ס"א י') עד
'פֶּל יָמִי עוֹלָם' (שם ס"ג ט'). וראה הערה¹.

ד"ה ראש חודש, מרדכי שם, סדר טרויש, ועוד] בשם רבינו תם, אבודרהם שם, טור סימן תכ"ח, ועוד) שלפני ראש השנה קוראים 'שש' אָשִׁישׁ (כיון שהיא מהפטרות הנחמה ויש לסמוך את כל הנחמות יחד, וגם כי שמחים שידועים שידונו בטוב), ובשבת שבין ר"ה ליו"כ קוראים 'דָּרְשׁוּ' (מהטעם ה"ל), ובשבת שבין יו"כ לסוכות קוראים 'שׁוּבָה' (כי יפה צעקה לאדם גם אחר גור דין, וגם כי כתוב בה 'וְיִדְרֹךְ לָכֶם מִזֶּה וּמִלְקוֹשׁ בְּרָאשׁוֹן' תשי"ד לפני סוכות שנדונים על בו המים). ולשיטה זו, כאשר אין שבת בין יו"כ לסוכות, קוראים 'שׁוּבָה' בשבת שבין ר"ה ליו"כ ואין קוראים 'דָּרְשׁוּ' כיון שקראו אותה כבר במנחה בצום גדליה (והיוני כמנהג האשכנזים שמפטירים במנחת תענית).

יש הסוברים (מרדכי שם בשם ואנו נוהגים) שלפני ר"ה קוראים 'שש' אָשִׁישׁ, ובשבת שבין ר"ה ליו"כ קוראים 'שׁוּבָה', ובשבת שאחר יו"כ חוזרים כבר לסדר ההפטרות הרגל שמפטירים מעין הפרשה ולא מעין הזמן ומפטירים 'וְיִדְרֹךְ דָּרְשׁוּ' שהיא שירת דוד והיא מעין שירת האזינו, ואת הפטרת התשובה השניה שהיא 'דָּרְשׁוּ' קוראים בצום גדליה בלבד ולא בשבת.

וכתב הבית יוסף (סימן תכ"ח) שנראה לו עיקר המנהג האחרון שבשבת שבין ר"ה ליו"כ לעולם מפטירים 'שׁוּבָה', וכמו שקראו הפוסקים לשבת זו 'שבת שובה', ו'דָּרְשׁוּ' מפטירים בצום גדליה, ומנהג זה טוב משאר המנהגים, כי לשאר המנהגים הפסיקתא הכותבת שתי הפטרות מעניין תשובה מדברת רק על חלק מהשנים, ולמנהג זה בכל השנים יש שתי הפטרות מעניין התשובה. וכן פסק בשולחן ערוך (סימן תכ"ח סעיף ה') בסתם, והסכים עמו הרמ"א, ובעקבות כך התקבל מנהג זה למעשה בכל תפוצות ישראל.

ובאמת לא מסתבר שסודרו בפסיקתא שתי הפטרות אלו רק לחלק מהשנים, ובעוד שבחלק מהשנים אין קוראים אלא אחת. אך הפסיקתא הרי מסודרת לפי מנהג סדר ההפטרות של בני ארץ ישראל, ורק מאוחר יותר אומץ המנהג גם על ידי הנוהגים כמנהג הפטרות בני בבל (כמבואר בגליון 213 הפטרת פינחס הערה ד') והרי בארץ ישראל נהגו להפטיר במנחת תענית (וכמו שמוכר במסכת סופרים [פרק י"ו הלכה ז'] שהיא גמרא ירושלמית, ובעקבות מנהג ארץ ישראל נהגו כן האשכנזים שהיו קרובים ומודעים יותר למנהגי ארץ ישראל), ולכן מסתבר שהמנהג המקורי שעל פיו כתובות בפסיקתא שתי הפטרות מעניין התשובה, הוא לפי מנהג זה שהפטרות 'דָּרְשׁוּ' נקראת בצום גדליה.

ונראה שמטעם זה יש ראשונים (רמב"ם הלכות תפילה פרק י"ג הלכה י"ט ופירוש המשניות מגילה פרק ג' משנה ו', אבודרהם בשם מנהג רוב המקומות בספר, האשכול שם) שכתבו רק שמפטירים 'שׁוּבָה' בשבת שבין ר"ה ליו"כ, ואחר יו"כ חוזרים להפטיר מעין הפרשה, והשמיטו לגמרי את הפטרת 'דָּרְשׁוּ' אף במקרים שיש שבת נוספת בין יו"כ לסוכות (ויש מנהג דומה [אבודרהם והאשכול בשם רס"א] שקוראים רק 'דָּרְשׁוּ' בשבת שבין ר"ה ליו"כ, ואחר יו"כ חוזרים להפטרות מעין הפרשה. ונחלקו רק האם עדיפה הפטרת 'דָּרְשׁוּ' או הפטרת 'שׁוּבָה'), ובאמת כבר העיר האבודרהם על מנהג זה שלא יתכן כן כי בפסיקתא יש שתי הפטרות מעניין התשובה ולפי מנהג זה לעולם קוראים רק הפטרה אחת. ולפי המבואר לעיל מיושבת דעה זו, משום שהבינו שסדר הפסיקתא הוא לפי המנהג להפטיר במנחת תענית, וסדר הפטרות הפסיקתא מסודר עד יו"כ בלבד, ולכן אין מקום כלל להפטיר אחר יו"כ בהפטרה מעניין התשובה אחר שלפי סדר הפסיקתא אין מנהג כזה, וממילא לנוהגים שלא להפטיר במנחת תענית על כרחך שהפטרות 'דָּרְשׁוּ' לא תיקרא כלל (והס"א סבר שאחר שלמנהגם אין מפטירים במנחת תענית ומוכרחים להשמיט אחת מהפטרות התשובה, עדיף להשמיט את הפטרת 'שׁוּבָה' ולקרא 'דָּרְשׁוּ').

ולפי זה מובן גם מדוע כתב הבית יוסף שעיקר כדעה זו ש'דָּרְשׁוּ' נקראת בצום גדליה, ואף פסקה בשולחן ערוך, למרות שלמנהגו אין מפטירים כלל במנחת תענית (כמו שכתב בבית יוסף בסימן תקע"ה), משום שרק מבאר את סדר ההפטרות האמור בפסיקתא, שלפי סדר זה הפטרת 'דָּרְשׁוּ' נקראת בצום

^א כיום מקובל להחשיב את פרשת 'נצבים' כפרשה בפני עצמה ואת פרשת 'וילך' כפרשה בפני עצמה, אך באמת מדברי הראשונים מוכח שפרשת 'נצבים' ו'ילך' היא פרשה אחת בלבד (ומשום כך מנו בעלי המסורה רק ג' פרשיות בתורה), אלא שכשיש צורך חולקים את קריאת הפרשה לשתי שבתות, ובוזו שונה היא משאר הפרשיות היכולות להתחבר או להיפרד, שבשאר השבתות מחברים שתי פרשיות יחד כשיש צורך, וכאן מחלקים פרשה אחת כשיש צורך.

ולעולם פרשת נצבים נקראת בשבת שלפני ראש השנה, והקביעה אם קוראים את כולה או שמחלקים את וילך לשבת אחרת תלויה במספר השבתות הפנויות שנותרו עד סוכות, שמראש השנה עד סוכות יש שבועיים בדיוק, וכאשר יש ביניהן שתי שבתות שאינן חלות בר"ה או יו"כ, הרי הן פנויות לפרשת השבוע, וכיון שצריך לסיים לקרוא לפני סוכות עד 'ואת הברכה' כדי שיוכלו בשמחת תורה לקרוא 'ואת הברכה' ולסיים את קריאת מחזור התורה השנתי, לכן מוכרחים לחלק את נצבים, ולקראו וילך בשבת אחת והאזינו בשבת השניה, אך כאשר אחת השבתות חלה בר"ה או יו"כ, נותרת רק שבת אחת הפנויה לפרשת השבוע, וקוראים בה פרשת האזינו, ואז אין צורך לחלק את נצבים.

וראש השנה יכול לחול בימים ב'ג' (כפי הכלל הודיע 'לא אדו ראש'), וכשחל בימים ב'ג' יוצא שיש שבת פנויה בין ר"ה ליו"כ ושבת נוספת בין יו"כ לסוכות, ולכן מחלקים את קריאת פרשת נצבים לשתי שבתות, אך אם ר"ה חל ביום ה' הרי יום כיפור יחול בשבת ולכן יש רק שבת פנויה אחת, וכן אם ר"ה חל ביום ז' הרי שבת של ר"ה תפוסה ונותרת פנויה רק השבת שבין ר"ה ליו"כ, ובמקרים אלו אין צורך לחלק את קריאת נצבים.

ונתנו הראשונים סימן לסדר זה, והוא "בג המלך פת וילך" (על שם האמור בפסוק 'תקנן המלך', דניאל א' ח', שם י"ג, שם י"ד), כלומר, שכאשר "המלך" שהוא ראש השנה, חל בימים ב' או ג', אז "פת וילך" פותחים ופורסים את קריאת וילך, שקוראים מ'וילך' בשבת אחרת בנפרד מ'נצבים'.

² וכן הוא באבודרהם (סדר הפרשיות וההפטרות), ובספר השולחן (הלכות תפילה שער שיש; אלא שסידר הפטרה זו לפרשת האזינו, ראה בהערה הבאה) ובמחזור ויטרי (כתב יד מוסקבה 841, מובא במהדורת גולדשמידט).

³ יש מחלוקת גדולה בראשונים בסדר שלושת ההפטרות האחרונות של הנחמה והתשובה, ואלו הן השיטות העיקריות:

יש הסוברים (סדר טרויש בשם רב נסים נאמן, מחזור ויטרי סימן רס"ב, ספר המחכים סימן ש"ט, ספר השולחן שם, האשכול אלכב ס"ח ע"א בשם והאינדא נהגו, עין חיים הלכות קריאת התורה פרק ד' בשם ויש מפטירין, תוס' מגילה ל"א ע"א ד"ה ראש חודש בשם רב החובל [ייתכן שכוונתו לרב נסים נאמן], ועוד) שלפני ראש השנה קוראים 'שׁוּבָה' (כדי להזכיר על התשובה, ומשום שקוראים גם בה 'תקעו שופר'), ובשבת שבין ר"ה ליו"כ קוראים 'דָּרְשׁוּ' (כי 'הקָצָא' נדרש על עשרת ימי תשובה), ובשבת שאחר יו"כ קוראים 'שש' אָשִׁישׁ (משום שמחת כפרת עונות כמו שדרשו על הפסוק 'לָךְ אָבֵל בְּשִׁמְחָה לְחֶקֶף', ומשום שנקראת לפני סוכות שהוא זמן שמחה). ולשיטה זו, כאשר אין שבת בין יו"כ לסוכות, יש סוברים (המחכים, עין חיים) שקוראים 'שש' אָשִׁישׁ בשבת שבין ר"ה ליו"כ, ואין קוראים 'דָּרְשׁוּ' כיון שקראו אותה כבר במנחה בצום גדליה, ויש סוברים (סדר טרויש בשם רב נסים נאמן) שמשמיטים את הפטרת 'שש' אָשִׁישׁ (ומסתבר שמחלוקתם תלויה במנהג מוקדם, שהמחכים והעין חיים ישבו בלונדון וצפת שבהם נהגו להפטיר 'דָּרְשׁוּ' במנחת תענית [כמנהג האשכנזים כיום], ולכן אפשר שלא להחסיך כלל מסדר הפטרות הפסיקתא בצירוף הפטרה זו, אך רב נסים נאמן היה מיישבי קירואן ובה נהגו שלא להפטיר במנחת תענית [כמנהג הספרדים כיום], ולכן כשיש רק שבת אחת פנויה בין ר"ה לסוכות מוכרחים להשמיט הפטרה אחת מסדר הפטרות הפסיקתא, ועדיף להשמיט את הפטרת 'שש' אָשִׁישׁ או משום שהיא אחרונה, או שמאחר שימון הפטרות התשובה הוא גם לפני ראש השנה, לכן מסתבר שעדיף להשמיט הפטרת נחמה, משום שיש שבעה הפטרות נחמה, ורק שתי הפטרות מעניין התשובה). ויש הסוברים (מרדכי מגילה רמז תתל"א בשם ר' יוסף טוב עולם, ראשונים רבים [תוס' מגילה ל"א ע"א

למנהג התימנים: מ'גודע בגוים זרעם' (שם ס"א ט') עד 'כל ימי עולם'.

הקשר לעניין היום⁷: בין תשעה באב לראש השנה קוראים בהפטרות נחמה⁸, כדי לנחם את העם מן החורבן (לבוש סימן תכ"ח סעיף ח').

❖ דיוקים ודקדוקים ❖

ס"א י': בְּיָלְהִי, בְּאַלְהִי - האל"ף לא נשמעת, ונקרא 'בדני' 'בִּלְהִי'.
פְּחָתָן - הכ"ף בסגול, ואין לקרוא 'פְּחָתָן' בשווא נע'.

תַּעֲדָה - העי"ן בשווא נח. ואין להבליעה ולקרוא 'תַּדָּה' או לקרוא 'תַּעֲדָה' בחטף פתח.

ס"ב א': לֹא אֶחְשֶׁה - יש להיזהר שלא ישמע כאילו קורא 'לֹא יַחְשֶׁה'.

כְּנָה - הה"א במפיק.

ס"ב ב': וְקָרָא לָךְ - הטעם מלעיל בקו"ף⁹.

ס"ב ד': וְלֹאֲרָצֶךָ לֹא־יֵאמַר עוֹד - תיבת 'וְלֹאֲרָצֶךָ' מוטעמת בפשטא, ולא בקדמא¹⁰.

ס"ב ו': הַפְּקָדְתִּי - הדלי"ת בשווא נח, ולא בשווא נע, למרות הקושי¹¹. ויש להיזהר שלא להבליעה בתי"ו שישמע שקרא 'הַפְּקָדְתִּי'. ויש להיזהר שלא להבליעה בתי"ו שישמע שקרא 'הַפְּקָדְתִּי'. ואם אינו יכול לקרוא בשווא נח בלי להבליע את הדלי"ת או לחלקה לשתי תיבות, עדיף לקרוא בשווא נע.

אַל־דָּמִי - הטעם מלרע במ"ס. וכן הוא להלן.

ס"ב ז': וְאַל־תִּתְּנוּ - התי"ו בדגש, והשווא נע.

ס"ב ח': נִשְׁבַּע - יש להקפיד להשמיע את העי"ן¹², שאם לא ישמיעה ישמע שקורא 'נִשְׁבָּה' בה"א¹³.

בְּיָמֵינוּ - היו"ד לא נשמעת, ונקרא 'בִּמְנו'. ואין לקרוא 'בְּיָמֵינוּ' בשווא.

ס"ב ט': וְהִלְלוּ - הלמ"ד הראשונה בשווא נע¹⁴. ואע"פ שיש ספרים המנקדים 'וְהִלְלוּ' בחטף פתח, אין להגותו בפתח, אלא כשווא נע פשוט¹⁵.

וּמִקְבָּצֵינוּ - הבי"ת בדגש, והשווא נע.

יִשְׁתָּהוּ - יש להיזהר שלא להבליע את הה"א מחמת כפל תנועות דומות שביניהן רק אות גרונית, וישמע שקרא 'יִשְׁתָּהוּ'.

ס"ב י': פָּנּוּ דָרְךָ הָעַם - יש לשים לב לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להטעים 'פָּנּוּ דָרְךָ הָעַם'.

⁷ משום נסוג אחור. וענין זה מבואר בגליון 116 פרשת בראשית הערה ג'.

⁸ הטעם קדמא הוא טעם מחבר, ואילו הטעם פשטא הוא טעם מפסיק, וכיון שהצירוף 'קדמא מהפך פשטא' מצוי מאד במקרא, ולעומת זאת הצירוף 'פשטא מהפך פשטא' הוא די נדיר, מחמת הרגילות ודמיון הצורות יש נטיה להטעים בקדמא ולא בפשטא (ומוכח שבאמת הוא פשטא מזה שהטעם מעל הכ"ף [ולאֲרָצֶךָ] ולא מעל הצד"י [ולֹאֲרָצֶךָ]).

⁹ ולא יתכן כלל שיבוא כאן שווא נע, שהרי אין שווא נע בא לפני דגש. וכל הטעם שהתי"ו דגושה, משום שלפניה שווא נח.

¹⁰ הגיית הדלי"ת הרפה דומה להגיית האות זי"ן, ואין כל קושי להגותה בשווא נח לפני האות תי"ו, אך כיון שאצל האשכנזים והספרדים נשתכחה הגיית הדלי"ת הרפה, והוגים כל דלי"ת כמו הדלי"ת הדגושה בדגש קל, נוצר קושי להגותה לפני האות תי"ו (וראה מה שכתב בזה בשו"ת פתח שדך ח"ב סוף סימן כ"ד).

¹¹ בירושלמי (ברכות פרק ב' הלכה ד') כתוב: אלו צריך דקדוק וכו', ר' חנינא בשם ר' אחא אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יי' ע"כ.

ופירשו רוב הראשונים (רד"ק במכילת דף ע"ב ע"ב, המנהיג הלכות תפילה סימן ל"ח, טור סימן ס"א. וכן הוא בשו"ע שם סוף ט"ז) דהיינו שצריך דקדוק להשמיע יפה את העי"ן, שלא תהיה נשמעת כה"א.

¹² משום שהאות ה"א שבתיבת 'נִשְׁבָּה' אינה נשמעת, ואם לא ישמיע את העי"ן שבתיבת 'נִשְׁבַּע' ישמע שקרא 'נִשְׁבָּה'.

אמנם, לקוראים בהגיה המבחינה בין קמץ לפתח, גם אם לא יתנו את העי"ן כראוי, אע"פ שעשו בזה שלא כדיון, לכאורה לא שינו משמעות, כיון שהמשמעות ניכרת על ידי הקריאה בפתח. אך לקוראים בהגיה שאינה מבחינה בין קמץ לפתח, שאצלם כל הבידול בין המשמעים ניכר רק על ידי הגיית העי"ן, אם לא יתנו את העי"ן כראוי, יש לחשוש בזה לשינוי משמעות.

¹³ ראה בגליון 117 פרשת נח הערה ב', שם מבואר שיש מחלוקת אם שווא הדומות הוא שווא נע או שווא נח. ואף לסוברים ששווא הדומות לרוב הוא שווא נח, כאן כולם מודים שהשווא נע ע"פ המסורה, והמתג שלפני השווא מוכיח שהשווא כאן נע.

¹⁴ כמבואר בארוכה במאמר החספים שחטף פתח זה הוא ניקוד מושאל הבא לסמן על שווא נע, ואינו חטף פתח ממש.

גדליה (וכעין זה במרדכי שם כתב בשם הרמב"ם שקוראים 'דָרְשׁוּ' בצום גדליה ו'שִׁוְהָ' בשבת שבין ר"ה ליו"ב. ואף שלדעת הרמב"ם אין מפטירים כלל בתענית, נראה שכוונתו שכך חילק הרמב"ם את סדר הפטרות הפסיקתא), אך לפי המנהג שלא להפטיר בתענית, באמת מחסירים הפטרה זו מסדר הפטרות הפסיקתא (ובאמת יש מעט מקהלות עדות המזרח שנוהגים להפטיר רק בצום גדליה ולא בשאר תעניות [ומוכח מנהג זה כבר בכנסת הגדולה סימן רצ"ב], ומסתבר שהנהגת כן מחמת דברי הבית יוסף והשלחן ערוך הנ"ל שכתב שמפטירים 'דָרְשׁוּ' בצום גדליה. אך לפי האמור לעיל לא בא אלא לומר שכך הוא סדר הפטרות הפסיקתא, וינהגו כן הנוהגים להפטיר, ובאמת לא מסתבר שדעת הבית יוסף לחלק בין צום גדליה לשאר תעניות).

¹⁵ ואף שטעם ההפטרה הוא ענין הנחמה הקשור לזמן, אולי יש בנותן טעם למצוא גם קשר ענייני בין הפרשה להפטרה (וכמו שמצאנו בכיוצא בזה שהדגול מרבבה בסיומן תכ"ח כתב שיש קשר לפרשה גם בהפטרות מעין הזמן). ולכאורה פסוק 'לֹא יֵאמַר לָךְ עוֹד עֲזוּבָה וְלֹאֲרָצֶךָ לֹא יֵאמַר עוֹד שְׁמָמָה כִּי לָךְ יִקְרָא חֲפָצִי בָהּ וְלֹאֲרָצֶךָ בְּעוֹלָה כִּי חֲפִצִּי יי' דָּךְ וְאַרְצֶךָ תִּבְעַל' (ס"ב ד') האמור בהפטרה, הוא מעין 'אִם יִהְיֶה נִדְחָךְ בְּקֶצֶה הַשָּׂמָיִם מִשֶּׁם יִקְבָּצֶךָ יי' אֶל־לִיךָ וּמִשֶּׁם יִקְחָךָ וְהִבִּיאָךָ יי' אֶל־לִיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר יִרְשׁוּ אֲבֹתֶיךָ וִירְשָׁתָהּ' (ל"ד ה') האמור בפרשה. וכן פסוק 'כִּי יוֹם נָקָם בְּלִבִּי וְשָׁנָה גְּאוּלִּי בָאָה' (ס"ג ד') האמור בהפטרה, הוא מעין פסוק 'וְנָתַן יי' אֶל־לִיךָ אֶת כָּל הָאֱלֹתִים הָאֵלֶּה עַל אִיבֶיךָ וְעַל שְׁנֵאֶיךָ אֲשֶׁר רָדְפוּךָ' (ל"ז ה') האמור בפרשה.

¹⁶ וזה כפי מנהג הפסיקתא, עיין גליון 213 הפטרת פינחס הערה ד'. ובענין סדר הפטרות הנחמה עיין גליון 215 הפטרת ואתחנן הערה ד'.

¹⁷ בשם אדנות ואלות, אם באה לפנייהם אחת מהאותיות מש"ה, האל"ף נשמעת, ואם באה לפנייהם אחת מהאותיות וכל"ב, אין האל"ף נשמעת, ואז יבוא במקום האל"ף מתג שמארך מעט את תנועת הפתח או הצירי, ועל ידי זה מתארכת התנועה ונשמע כעין אל"ף (וסמך, מש"ה מוציא וכל"ב מכניס). וכלל זה נוהג גם באדנות ואלותות שאינם שם קודש.

¹⁸ ה"א הידיעה (או אחת מאותיות כל"ב הכוללות בתוכן ה"א הידיעה) מנוקדת בדרך כלל בפתח (כגון: הַשָּׁמַיִם, בָּמִים), ולפני אותיות הח"ע המנוקדות בקמץ גדול, ה"א הידיעה מנוקדת בסגול (כגון: הַקָּדוֹם, הַחֲסִיד, הַקָּדוֹם, הַקָּדוֹם).

וכשבאה אחת מאותיות השימוש כל"ב הכוללת בתוכה ה"א הידיעה לפני אותיות הח"ע קמוצות, ומנוקדת בסגול (כגון: בְּהָרִים, בְּחָרִים, בְּחָרִישׁ, בְּחָרִישׁ, בְּחָרִישׁ, בְּחָרִישׁ, בְּחָרִישׁ), יש להקפיד שישמע שקורא את אות השימוש בסגול, ולא בשווא, שאם אות השימוש בשווא, לא כלולה בה ה"א הידיעה, ויש בזה שינוי משמעות.

וכן להיפך, כאשר באה אחת מאותיות כל"ב לפני אותיות הח"ע קמוצות, ומנוקדת בשווא (כגון: בְּחָרִישׁ, בְּחָרִישׁ, בְּחָרִישׁ), יש להקפיד שלא ישמע שקורא את אות השימוש בסגול, וממילא תהיה כלולה בה ה"א הידיעה.

המסלה - המ"ם רפה ט', ובשווא נע".

סקל - הקו"ף בדגש, והשווא נע.

ס"ג ד': בָּאָה - הטעם מלעיל בבי"ת, והוא לשון עבר. והקורא 'בָּאָה' מלרע משנה משמעות ללשון הווה".

ס"ג ט': לֹא וְקָרִי לֹא, אך אין הכוונה שיש שינוי באופן הקריאה, אלא הכוונה שהפירוש הוא 'לֹא' בוי"ו".

ס"ג ה': וְתוֹשַׁע לִי - הטעם מלעיל בתי"ו".

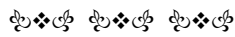
סמכתני - הטעם מלעיל בכ"ף, והתי"ו בשווא נח.

ס"ג ז': חֲסִדִי - הסמ"ך בשווא נחכא.

י | אָזְכִיר - יש להפריד בין הדבקים, שלא ישמע כאילו קורא 'אִזְכִיר'.

כָּל אֲשֶׁר-גָּמְלָנוּ - יש לשים לב לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להטעים 'פֿל־אֲשֶׁר גָּמְלָנוּ'.

ס"ג ט': וַיִּשְׁלַח וַיִּשְׁאַם - הטי"ת והשי"ן בדגש, והשוואים נעים.

8- חילופי נוסחאות

ס"ג ג': וַאֲדָרְכֶם בְּאֶפִי / (וַאֲדָרְכֶם בְּאֶפִי) כב

במונת - בכתבי היד: ט"א ט"ב ט"ד ט"ז, ס"א ס"ג ס"ד ס"ה ס"ו ס"ז ס"ח ס"ט ס"א ס"ב ס"ג ס"ד ס"ה ס"ו ס"ז, א"א א"ב א"ג א"ד א"ו א"ח א"י ~ ובדפוסים: מק"ג, רא"פ, רוו"ה, גינצבורג, קסוטו, ברויאר.

בפשטא - בכתב היד: א"ה. ~ ובדפוסים: לטריס, קורן.

וכעין זה מצאנו גם בתלמוד ובמדרשים, שכתוב 'אל תקרי כך אלא כך', אין הכוונה תמיד לאופן קריאה שונה, אלא לפעמים הכוונה אל תפרש כך אלא כך, אע"פ שהקריאה בפה שווה בשני האופנים, וכמו שכתבו תוס' (ערכו ט"ו ע"ב ד"ה אל תקרי) לפרש בגמרא, והביאו לזה ראה מהספרי (דברים ל"ד ז') שגם שם מצאנו כן.

ויש להעיר, שיש תימנים המחלקים בקריאה בין 'לֹא' בוי"ו ל'לֹא' באל"ף, שכתוב 'לֹא' באל"ף משך הברת החולם קצר יותר מאשר שכתוב 'לֹא' בוי"ו (כן הוא מנהג מרכז תימן, והובא מנהג זה בתורה קדומה, ובמסורת מדויקת, ובספר דקדוקי תורה עמ' נ"ז). וכן בסידור ר' שבתי סופר (תפילת שחרית, מומור לתודה) כתב: ולו אנחנו. הכתיב הוא 'לֹא' באל"ף והקרי הוא 'ולו' בוי"ו ע"פ המסורה, וצריך להאריך בחולם הלמ"ד עד שיקמוץ שפתיו מעט לצד חוץ להורות מוצא הוי"ו. עכ"ל. ונראה מדבריו שחילוק גם כן כמנהג התימנים.

וקשה לומר שחילוק זה הוא מסורת קדומה אצל התימנים, אחר שבקדמונים מובא שאין חילוק ביניהם, ואולי חידשו כן מסברא. ומלשון ר' שבתי סופר נראה שהבין מסברא שצריך להיות חילוק, אך לא שכך היה המנהג במקומו. ומכל מקום נראה שחילוק זה אינו נכון, כמבאר בקדמונים. וצ"ע בזה.

2 וענין המתג מבואר בגליון 177 הפטרת ויצא הערה ח' בסוג השני.

כא עיין בגליון הפטרת אמור הערה ו'. וגם מעט כתבי היד המזרחיים שניקדו שם 'בְּלִשְׁכָּת' בחטף פתח (קרי: 25, סנקט פטרבורג 23, סנקט פטרבורג 66) מנקדים כאן 'חֲסִדִי' בשווא לבד.

ובחלק הדקדוק כאן כתב שהשווא נע, וכן מנהג התימנים להניע, וזה כפי שהובא בהערה הנ"ל בשם מחברת התיג'אן (העריכת).

כב ע"פ כללי הטעמים, מאחר שתיבת 'בְּאֶפִי' מוטעמת בזקף, תיבת 'וַאֲדָרְכֶם' ראויה להיות מוטעמת במונת ולא בפשטא, שביחידה בת שתי תיבות שהאחרונה מוטעמת בזקף, הכלל הוא שהתיבה הראשונה תוטעם במונת אם תיבת הזקף היא תיבה קצרה (תיבה קצרה היא תיבה המוטעמת בהברתה השנית, כגון: וַיֵּאמֶר אֲבָרָם), ובפשטא אם תיבת הזקף היא תיבה ארוכה (תיבה ארוכה היינו תיבה המוטעמת אחר שתי תנועות לפחות, כגון: וַיֵּאמֶר אֲבָרָם, או אחר תנועה גדולה הבאה בהברת סגורה, כגון: אֲזַיֵּן עֲלֶיךָ, או אחר תנועה גדולה שאחריה שווא, כגון: וַיִּדְבֹק אֶמְלָה). (טעמי המקרא לר"מ ברויאר, עמ' 112-113).

וכיון שתיבת 'בְּאֶפִי' היא תיבה קצרה (שהלא היא מוטעמת בהברתה השניה), תיבת 'וַאֲדָרְכֶם' שלפניה ראויה להיות מוטעמת במונת ולא בפשטא. ואכן להטעמת 'וַאֲדָרְכֶם' בְּאֶפִי בפשטא כמעט ואין זכר בכתבי היד, ולא ברור מדוע וכיצד חדר נוסח זה לחלק מהדפוסים המאוחרים. ומכל מקום יתכן שהטעמה זו מקורה בטעות מחמת דמיון פסוקנו 'וַאֲדָרְכֶם בְּאֶפִי וַאֲרָקְסָם בְּחִמָּתִי' לפסוק הסמוך (4) 'וַאֲבֹס עֲמִים בְּאֶפִי וַאֲשַׁכֵּם בְּחִמָּתִי' שם תיבת 'עֲמִים' מוטעמת בפשטא מחמת שיש תיבה נוספת לפנייה והיחידה היא בת שלוש תיבות.

ט' ובכ"י א"ג המ"ם דגושה, ופעמים רבות יש נוסחאות משובשות בכתבי יד בודדים. אך נוסח זה מופיע גם במעט דפוסים מאוחרים ולא מדויקים, ולא ברור מדוע וכיצד חדר נוסח זה לחלק מהדפוסים המאוחרים אחר שאינו קיים בכל שאר הדפוסים הקדומים והמאוחרים.

י' עיין במאמר על השווא שאחר ה"א הידיעה.

וכאן מוכח שהמ"ם בשווא נע מזה שיש מתג לפני המ"ם, ומילה זו אינה מופיעה ביוצאים מן הכלל במסורה הנקראים בשווא נח למרות המתג. וכן מוכח מזה שיש כתבי יד מדויקים (ט"א ט"ז) בהם המ"ם כאן מנוקדת בחטף פתח (והיינו שהשווא נע, כמבאר במאמר החטפים שחטף פתח באות לא גרנית הוא סימן לשווא נע).

י"י בתיבת 'בָּאָה', כשהטעם מלעיל בבי"ת היא לשון עבר, דהיינו שבאה כבר, וכשהטעם מלרע באל"ף היא לשון הווה, דהיינו שבאה עכשיו, וכמו שכתב רש"י בכמה מקומות (בראשית ט"ו י"ז, כ"ט י"ז, מ"ב כ"א, מ"ו כ"ו). ובאשל אברהם בוטשאטש (סימן קמ"ב) כתב שלפי זה אם קרא מלעיל במקום מלרע או להיפך, אולי הוא שינוי משמעות, וצ"ע בזה. ובערוך השולחן (סימן תר"צ סעיף ב') כתב שאם שינה בזה הוי כמו שינוי בענין, ומחזירים אותו. ולכאורה פשוט כדבריו.

י"ט כתב ר' יהודה אבן חיוג' (שלשה ספרי דקדוק עמ' 11) שבלשון הקודש אין חילוק בהגיה באותיות שאינן נקראות, והן נהגות באופן זהה. והובאו דבריו באבן עזרא (שמות כ"א ח'), וכתב האבן עזרא שלפי זה אין חילוק בקריאה בין הכתיב 'לֹא' לבין הקרי 'לֹא'.

וכן בספר דקדוקי הטעמים (סעיף 8) מובאת רשימת תיבות במקרא ששונים בלשון ושונים בכתב, כגון 'נקרה'-נקרא', 'יקרא'-יקרה', 'ימלא'-ימלה', 'הלל'-הלל', 'קרא'-קרה', ועוד, ומוכח מזה שאין חילוק בהגיה באותיות שאינן נקראות.

ולפי זה, אין כוונת המסורה כאן למסור על אופן קריאה שונה מהכתיב, שהלא הקריאה בפה שווה בין אם קוראים 'לֹא' ובין אם קוראים 'לֹא', משום שהאל"ף והוי"ו הן אותיות נחות שאינן נשמעות כלל בקריאה, ובשני האופנים קוראים רק למ"ד בחולם, וכוונת המסורה המוסרת על קרי וכתב, שאע"פ שכתוב 'לֹא' באל"ף, הפירוש הוא 'לֹא' בוי"ו.

וכיוצא בזה מצאנו מקומות נוספים בהם אין כוונת ה'קרי' לאופן קריאה שונה מהכתיב, אלא כוונת ה'קרי' שפירוש המילה שונה מפירוש לפי הכתיב, כגון: 'וְלָקַח אֶבֶר הַנֶּעֱרָה' (דברים כ"ב ט"ו), שכתב 'הנער' וקרי 'הנערה', והלא הקריאה בפה שווה בשניהם, שהלא ה"א היא אות נחה שאינה נשמעת כלל בקריאה, ואם קוראים 'הנער' ברי"ש קמוצה, אין הבדל אם כתובה אות ה"א או לא, וכוונת המסורה המוסרת על קרי וכתב, שאע"פ שכתב 'הנער' בלא ה"א, שהוא כתיב המשמש בדרך כלל לזכר, כאן הכוונה לנקבה ולא לזכר (וכיוצא בזה בפסוק: 'וַיֵּאמֶר אֱלֹהֵי יְיָ מִהֵנָּה בִּקְדָּה' (שמות ד' ב') שכתב 'מה' וקרי 'מה' זה, ואע"פ שאין חילוק בקריאה ביניהם, באה הערת הקרי לומר שהפירוש הוא 'מה' זה ולא 'מה'. ועיין עוד בגליון פירשת שמות מה שכתבו בזה).